

Sara Stanić Jovanović, MSc (PhD student)
 Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu
 UDC 338.482:311
 338.483(497.11 Сурчин)

MASOVNI TURIZAM NASPRAM TURIZMA MALIH FORMI: Studija slučaja perspektiva za razvoj turizma malih formi na području gradske opštine Surčin

MASS TOURISM VERSUS SMALL FORM TOURISM CASE STUDY: Perspective for the development of small form tourism in the municipality of Surčin

Abstract: *The phenomenon of mass tourism development in recent years has undergone certain transformations, in particular, with the appearance of small forms of tourism, having significant prospects for development in the future. Although mass tourism development has represented, for a long time, a successful example of the concept of development of various tourist destinations around the world, in time, it was getting more exposed to criticism. Numerous authors and tourism scholars emphasize negative impact of mass tourism, whereas World Tourism Organization's forecast is in favor of reducing the mass as opposed to small forms of tourism. The small forms of tourism are primarily characterized by individual tours or traveling within small groups, usually consisting of educated, experienced and responsible participants with greater purchasing power when compared to typical tourists, participants of mass tourism.*

This case study entails prospects for the development of small forms of tourism in Surčin, the youngest of seventeen Belgrade municipalities. Due to its favorable traffic and tourist position, natural resources, cultural heritage and built infrastructure, in recent years, Surčin has become more attractive for individuals and small groups of tourists, positioning itself as a tourist destination for excursions in the market capital. This paper investigated the possibilities for tourism development of small forms of tourism based on the natural environment, cultural heritage, events; adventure, sport and recreation; authen-

Apstrakt: *Fenomen masovnog razvoja turizma poslednjih godina doživeo je izvesne transformacije upravo sa pojavom malih formi turizma, koji poseduju značajnu perspektivu za razvoj u budućnosti. Iako je masovni razvoj turizma dugo vremena predstavljao primer uspešnog koncepta razvoja različitih turističkih destinacija širom sveta, vremenom je bivao sve više izložen kritici. Brojni autori i teoretičari turizma u prvi plan ističu negativne uticaje masovnog turizma, dok predviđanja Svetske turističke organizacije govore u prilog smanjenja masovnog nasuprot malih formi turizma. Karakterišu ih pretežno individualna ili putovanja u formi manjih grupa, kao i obrazovniji, iskusniji i odgovorniji učesnici, često većih platežnih mogućnosti u odnosu na tipične turiste, učesnike masovnog turizma.*

Studija slučaja obuhvata perspektive za razvoj malih formi turizma na području gradske opštine Surčin, kao najmlađe, sedamnaeste beogradske opštine. Zahvaljujući povoljnom saobraćajno-turističkom položaju, prirodnim resursima, kulturnom nasleđu, kao i izgrađenoj infrastrukturi, poslednjih godina Surčin postaje sve privlačniji individualcima i manjim grupama turista, pozicionirajući se kao izletnička turistička destinacija na tržištu glavnog grada. U radu su istražene mogućnosti razvoja turizma malih formi zasnovane na: prirodnom okruženju, kulturnom nasleđu, događajima, avanturi, sportu i rekreaciji, autentičnoj ponudi i lokalnoj tradiciji, kao i delovima kratkog gradskog

tic offer and local tradition as well as the parts of a short city break tour and cruising programs in the area of the Surčin municipality.

Keywords: *tourism, small form tourism, mass tourism, development, Surčin.*

Uvod

Masovni turizam predstavlja fenomen koji se javio u periodu razvoja turizma u drugoj polovini 20. veka u vidu naglog, ubrzanog razvoja turizma koga karakteriše kvantitet izražen u značajnom broju turista koji učestvuju u svetskom turističkom prometu. Zanimljivo je da se teoretičari turizma nisu u značajnoj meri bavili određivanjem graničnih vrednosti masovnog turizma, tako da je danas praktično nemoguće povući striktnu granicu između masovnog i nekih drugih vidova turizma koje ne karakteriše masovnost, budući da ni u teoriji, niti u praksi ne postoji tačno određen, magičan broj koji kvantitativno definiše masovni turizam (promet, broj noćenja ili potrošnja). Usled nepostojanja pomenutog broja koji bi kvantitativno diferencirao masovni od ostalih, nemasovnih oblika turizma, javlja se značajno prožimanje masovnog i malih formi turizma u njihovoj razvojnoj genezi.

Brojni autori smatraju da se masovni turizam javio tokom 60-ih godina 20. veka, odnosno, u periodu nakon završetka Drugog svetskog rata, kao jedna od posledica povećanja opšteg životnog standarda stanovništva, tehnološkog napretka, demokratizacije slobodnog vremena, dostupnosti godišnjih odmora za široke slojeve društva, pa s tim u vezi i pojavom čarter letova, paket-aranžmana, tražnje za „3-S”, pojavom velikih turoperatora i njihovom baziranjem na ekonomiji obima, redukciji troškova i standardizaciji usluga u organizaciji turističkog putovanja. Nagli i ubrzani razvoj turizma koga karakteriše masovnost upravo je jedan od razloga pojave interesovanja i potrebe za proučavanjem ovog socio-kulturnog i ekonomskog

odmora i programima krstarenja na području surčinske opštine.

Ključne reči: *turizam, male forme, masovni turizam, razvoj, Surčin.*

fenomena današnjice. Naime, zahvaljujući masovnosti, kao kvantitativnoj karakteristici razvoja turizma tokom druge polovine 20. veka, ovaj fenomen počinje da se proučava sa ekonomskog, socijalnog, psihološkog, kulturološkog i brojnih drugih stanovišta.

Savremeni razvoj turizma karakteriše brojni problemi i tendencije, među kojima značajno mesto zauzima pojava malih formi turizma, kao i izučavanje odnosa između masovnog turizma i turizma malih formi. Zanimljivo je da se, kako je praktično nemoguće povući liniju razdvajanja između masovnog i turizma malih formi koje ne obeležava masovnost i njihov međusobni odnos može posmatrati iz više uglova, što dodatno otežava čitav proces. Iako se masovni turizam može vezati za izraženu turističku sezonu (letnju, kada je u pitanju letnji kupališni turizam na moru), turizam malih formi ne mora neposredno biti povezan sa turističkom sezonom, odnosno može se razvijati u toku turističke sezone ili izvan nje, jer su male forme turizma uglavnom vezane za određeni motiv, a ne i vremenski period.

Turizam malih formi

Predviđanja Svetske turističke organizacije ističu da bi u budućnosti ubrzani rast mogle ostvariti pojedine vrste turizma koje se odlikuju manjim stepenom masovnosti i omogućavaju bolju disperziju turista u prostoru receptivne regije. U prvom redu to se odnosi na kulturni turizam, krstarenja, kratke posete gradovima (city break), putovanja na kongrese i konferencije (MICE industriju) i ekoturizam. U teoriji i praksi koriste se različiti termini: specifični oblici turizma,

selektivni vidovi turizma, turizam posebnih interesovanja, tematski turizam, turizam niša, alternativni turizam, turizam malih formi. Budući razvoj biće u znatnoj meri obeležen specifičnim turističkim proizvodima, sadržajima i aktivnostima namenjenim pojediniim užim segmentima turističke tražnje, tzv. tržišnim nišama. Takvi vidovi turističkog prometa, poznatiji kao selektivni oblici turizma, obično se vide i kao održivi, bar iz perspektive turističke destinacije (Stanić Jovanović, 2015).

Međutim, pojedini autori smatraju da su održivi samo oblici tzv. sporog ili lagalnog turizma (slow tourism), jer ohrabruju potrošače da odaberu „zeleni“ (carbon free) prevoz (železnički i brodski saobraćaj, biciklizam, pešačenje); domaći turizam ili posetu bližim regijama (gde avio saobraćaj nije neophodan); kao i sadržaj boravka koji je fokusiran na aktivno istraživanje destinacije i bliski kontakt sa lokalnom zajednicom (Dickinson, Lumsdon, 2010).

U jednoj od prvih knjiga publikovanih na ovu temu 1992. godine, njeni autori Hall i Weiler iznose mišljenje da se o turizmu posebnih interesovanja može govoriti kada su motivacija putnika i njegov izbor primarno determinisani određenim specifičnim interesovanjem sa fokusom bilo na aktivnostima ili destinacijama i okolnostima (prema: Trauer, 2006).

Termin turizam niša, koji se takođe koristi, pozajmljen je iz marketinga (segmentacija tržišta). Prema mišljenju nekih autora koncept takvog turizma podrazumeva skup sofisticiranih postupaka na osnovu kojih se međusobno diferenciraju turisti, što je posebno važno u današnjem globalizovanom svetu naglašenih istovetnosti. Taj koncept igra na račun pežorativne konotacije koja je pratila evoluciju masovnog i paket turizma i njihovih često naglašavanih, negativnih uticaja u vezi sa degradacijom životne sredine i socio-kulturnih poremećaja. Pomenuti autori smatraju da za destinacijske menadžere i planere upravo turizam niša nudi više

moćnosti kao turizam koji je u većoj meri održiv, manje štetan i koji uključuje turiste većih platežnih sposobnosti. Istovremeno, potrošačima se nude doživljaji koji, u najvećoj meri, zadovoljavaju njihove individualne potrebe i želje (Robinson, Novelli, 2005).

Globalizacija je uticala na promene kako u sferi ekonomije i političkih dominacija, tako, pre svega, i u pogledu informacione tehnologije. Sve to utiče i na turističko tržište, kao i na promene ponašanja potrošača prvenstveno u sektoru sekundarnih potreba. Turisti menjaju svoje navike što se ogleda kao smanjenje masovnog turizma, potragu za novim turističkim proizvodom, segmentiranje tražnje za specifične proizvode i stvaranje posebnih oblika turizma. Ovi oblici turizma se ne mogu u potpunosti posmatrati i proučavati kao „klasični“ oblici turizma. To je kompleksan fenomen koji je tržišno određen kroz visok uticaj tehnološkog razvoja na odabir ovih vrsta turističkih kretanja, jako tržišno segmentiranje, kao i stvaranje specifičnog menadžmenta i distribucije posebnih oblika turizma (Vujović, Cvijanović, Štetić, 2012).

Pod pojmom selektivnih oblika turizma podrazumevaju se putovanja čiji je primarni razlog ili cilj ostvarenje nekog posebnog interesovanja i uživanje u njemu, a to može biti hobi, fizička aktivnost, zanimanje za određenu temu ili, čak, određena vrsta destinacije, odnosno atrakcije. U ovakve vidove turizma uključuju se potrošači čije je putovanje podstaknuto, pre svega, željom za novim lokalitetima i autentičnim turističkim proizvodima, od čega u velikoj meri i zavisí za koju se destinaciju opredeljuju. Mada i neke forme masovnog turizma mogu podrazumevati aktivnosti koje su odraz specifičnih interesovanja pojedinca (npr. bavljenje sportom tokom standardnog letovanja na moru), samo putovanja primarno motivisana takvim interesovanjima (koja se, dakle, ne zadovoljavaju uzgredno), smatraju se selektivnim oblicima turizma (Rabotić, 2012).

Selektivni turizam se definiše kao sintetički i generički pojam koji označava nov kvalitet i obeležje savremenog i budućeg turizma koji se prvenstveno zasniva na serioznoj i razumnoj selekciji programa, na odgovornom i podnošljivom ponašanju svih učesnika, na ekološkom, socio-kulturološkom i ekonomskom principu uravnoteženog razvoja, na kvalitetnom nivou usluge, na izvornom identitetu i humanitetu turističke usluge, a sve to uz poželjni i zakonomerni, kao i uravnoteženi odnos broja turista i boja lokalnih stanovnika na određenom području (Jadrešić, 2010).

Zanimljivo je da neki autori povezuju popularnost selektivnih oblika turizma sa opadanjem zanimanja za klasično letovanje na moru, zbog straha od mogućih negativnih posledica sunčanja na zdravlje (kancer kože, alergijske reakcije, opekotine). Čak i na takvom letovanju mnogi turisti provode sve manje vremena ležeći na plaži, a sve više učestvujući u drugim aktivnostima, poput sportova, izleta i slično (Smith, Macleod, Robertson, 2010).

Turizam specijalnih interesovanja i različitih vidova kretanja je izuzetno razvijen što uslovljava i mogućnost razvoja posebnih oblika turizma. Nabrojmo samo neke koji se najčešće spominju: alternativni turizam, održivi turizam, zeleni turizam, kulturni turizam, turizam nasleđa, poslovni turizam, manifestacioni turizam, kongresni turizam, nautički turizam, religiozni turizam, turizam „trećeg doba“, gradski turizam, sportski turizam, turizam lokalne zajednice, vinski turizam, gastronomske ture, festivali i običaji, etički turizam, seoski turizam, banjski turizam, lovni turizam (Hamović, Cvijanović, Arsenijević, 2009).

Karakteristike gradske opštine Surčin kao turističke destinacije

Opština Surčin se nalazi oko 20 kilometara zapadno od centra Beograda. Svojim

najvećim delom, na severu se graniči sa opštinom Zemun, dok se na istoku dodiruje sa opštinom Novi Beograd. Čitava zapadna granica opštine je u isto vreme i administrativna granica sa pokrajinom Vojvodinom, dok reka Sava pravi prirodnu granicu sa opštinama: Čukaricom na jugo-istoku i Obrenovcem na jugu. Opština Surčin je sastavni deo grada Beograda, glavnog grada Republike Srbije. Sedamnaesta ili najmlađa beogradska opština, formirana je 2004. godine od dela opštine Zemun, gde na površini od 28.485 hektara prema rezultatima poslednjeg popisa živi oko 42 hiljade stanovnika. Opštinu administrativno čini sedam naselja, odnosno sela: Surčin, Dobanovci, Jakovo, Boljevci, Progar, Bečmen i Petrovčić (Grupa autora, 2011).

Smešten u Panonskoj niziji, na njenom južnom obodu uz reku Savu, Surčin predstavlja najzapadniji deo ravničarskog prostora teritorije grada Beograda, obuhvatajući najplodnija zemljišta na njegovom području. Područje opštine Surčin se nalazi u okviru saobraćajnih koridora koji se rangiraju kao primarna saobraćajna mreža. Teritorijom opštine prolaze delovi evropskog koridora 10, magistralne železničke mreže, plovni put reke Save, a na severoistočnom delu smešten je najznačajniji nacionalni međunarodni aerodrom u zemlji, „Nikola Tesla“ (Grupa autora, 2012).

Povoljan saobraćajno-geografski položaj opštine Surčin definisan je pravicima: koridor Autoputa Beograd-Zagreb M1 (E70), delovi obilaznice oko Beograda M-22 (E763 ili E75), železnička pruga koja povezuje međunarodnu prugu Beograd-Šid-Zagreb i Beograd-Bar, kao i regionalni putevi koji povezuju opštinu sa Novim Beogradom, Zemunom, Pećincima i Čukaricom. Planom izgradnje „Sremske gazele“, od obilaznice oko Obrenovca preko izgrađenog mosta u Obrenovcu za potrebe vođenja dalekotoplovođa iz TENT-a Obrenovac prema Beogradu do Surčina i Dobanovaca, gde se povezuje sa regionalnim putem R-267 i autoputem E-

70, doprineće se efikasnijem saobraćajnom aktiviranju područja. Reka Sava protiče kroz južni deo opštine u dužini od 46. kilometara pa opština poseduje povoljne uslove za razvoj vodenog saobraćaja svojim položajem na reci, u neposrednoj blizini ušća Kolubare i nešto dalje ušća Save u reku Dunav. Predstavlja značajan potencijal iskorišćavanja plovnog puta reke Save i njenog povezivanja sa rekom Dunav (evropskim koridorom 7). Plovidbeni potencijali su značajno izraženi i kroz unutrašnje plovne puteve – mrežu kanala (Grupa autora, 2007).

Umereno kontinentalna klima koju karakteriše kratko i kišovito proleće i jesen sa dužim sunčanim intervalima i toplim periodima, pogoduje razvoju turizma. U hidrološkom pogledu područje surčinske opštine pripada slivu reke Save, koja poseduje međunarodni značaj budući da povezuje opštinu Surčin sa regionom. Predstavlja značajan vodeni resurs za razvoj nautičkog i tranzitnog turizma kao i sportsko-rekreativnih aktivnosti na vodi. U opštini Surčin pod šumom se nalazi 3500 ha. Velike šumske površine (Bojčinska šuma, šuma Gibavac), lovišta (Crni lug i Dobanovački zabran), kao i vodene površine ribnjaka (Bečmenska bara, Živača, Fenečka bara), Save i kanala obiluju raznovrsnom florom (hrast, jasen, cer, lipa, grab) i faunom (riba: šaran, amur, tolstolobik, som, smuđ, štuka, babuška, kao i divljač: jelen, divlja svinja, zec, fazan, prepelica i druge), pa biogeografske karakteristike područja predstavljaju bogatu resursnu osnovu za razvoj različitih vidova turizma (Stanić, 2013).

Među prirodnim dobrima na području opštine Surčin ističe se Bojčinska šuma, rezervat i površina sa prirodnim vrednostima Živača, kao i Vojno-sportsko rekreativni centar u Surčinu „Siva čaplja”. Bojčinska šuma predstavlja zaštićeno prirodno dobro od nacionalnog značaja, površine 672 ha. To je prava močvarna šuma između reke Save i kanala Jarčine, koja ima status trajne, obavezne namene, danas atraktivno izletišta sa

delom koji je opremljen parkovskim mobilijarom, letnjom pozornicom i ugostiteljskim objektima. U delu šume nalaze se zemunice i dva spomen obeležja (partizanske baze iz II svetskog rata). Kroz šumu prolazi uređena trim staza dužine 1800 metara sa 16 prepreka, a 2008. godine u njoj je izgrađena i velika letnja pozornica kapaciteta 500 mesta, na kojoj se svake godine održava manifestacija „Bojčinsko kulturno leto”. Na prostoru surčinske opštine nalaze se dva, od tri ograđena lovišta beogradskog administrativnog područja: Dobanovački zabran i Crni Lug. Lovišta su namenjena uzgoju, zaštiti i korišćenju plemenite krupne i sitne divljači: srne, zeca, fazana i jarebice na otvorenim lovištima i jelena i divlje svinje u Crnom Lugu, a osim njih i jelena i muflona u Zabranu. Na području surčinske opštine postoji više bara, starača, kao i napuštenih meandara Galoviće (Ugrinovačka bara, Petrača, bara Živača, Fenečka bara). Prirodni ribnjak „Bečmenska bara”, koji se sastoji iz tri ribnjaka ukupne površine 53 ha, pruža mogućnost za upravljanje ribolova, ali i skijanja na vodi (Štećić, Petrović, Stanić, 2012).

Na području Surčina očuvana je kulturna baština koja je nastajala od perioda praistorije do danas. Od utvrđenih kulturnih dobara, 9 je spomenika kulture, 2 arheološka nalazišta i 1 znamenito mesto. Od dobara koja uživaju status prethodne zaštite, postoje 2 objekta narodnog graditeljstva, 2 arhitektonska objekta gradske arhitekture i 34 arheološka lokaliteta. Postoje pouzdani podaci da je sadašnja urbana teritorija Surčina bila naseljena u vreme Kelta, o čemu svedoče bronzani i srebrni novac pronađen na ovim prostorima. Prvi pisani podatak o naselju na ovom prostoru je iz 1404. godine kada je kraljevskom poveljom ono darivano feudalnoj porodici Morović. Pod tursku vlast potpada zajedno sa Beogradom, 1521. godine. Posle požarevačkog mira 1718. godine ulazi u sastav zemunskog vladarstva grofa Šenborna, a od 1745. god. uključeno je u vojnu granicu. Kada su u pitanju kul-

turno-istorijska dobra na području opštine Surčin, manastir Fenek zauzima značajno mesto. Manastir pripada grupi Fruškogorskih manastira iako je prostorno dislociran. Po predanju, u II polovini 15. veka sagradili su ga Stefan i Angelina Branković, dok prvi pisani zapis potiče iz 16. veka (1563. god.). Sa desne strane puta koji vodi od Jakova prema Boljevcima nalazi se Zlatni krst, kameni spomenik odnosno kamen-međaš nekadašnjeg imanja manastira Fenek postavljenog 1747. godine. Naziv je dobio prema legendi da se domet turskih topova koji su pogadali Srbe koji su bežali preko Save u Habzburšku monarhiju završavao upravo na ovom mestu. Kada je reč o evidentiranim kulturnim dobrima na području opštine Surčin izdvaja se i Muzej vazduhoplovstva, zapravo Muzej jugoslovenskog ratnog vojnog vazduhoplovstva, osnovan 1957. godine, koji danas posetiocima pruža priliku da prošetaju kroz čitav vek avijacije. Po broju vrednosti eksponata svrstava se u 10 vodećih institucija ove vrste u svetu. Posедуje preko 200 vazduhoplova, 130 avio motora, više radara, raketa, vazduhoplovnu opremu, preko 50 tipova originalnih aviona i druge eksponate (Stanić, Dražić, 2013).

Kada je reč o materijalnoj bazi za razvoj turizma na području surčinske opštine, u Boljevcima, na levoj obali reke Save, na 35 kilometru uzvodno od Beograda, izdvaja se prvo i po mnogo čemu jedinstveno nautičko selo u Srbiji, *Nautičko selo „Biser“*, kompleks od 16 kućica na vodi koje stoje u nizu i podsećaju na biserni nakit obale (Štetić, Stanić, 2014).

U Bojčinskoj šumi u Progaru, pored restorana, trim staze, konjičkog kluba, otvorene pozornice i likovne kolonije, smeštene su *Bojčinske brvnare*, kompleks drvenih kućica za smeštaj. Turistički kompleks *Klub „S“* predstavlja moderno uređenu prirodnu oazu upotpunjenu luksuznim sadržajima. Na samoj petlji autoputa Beograd – Zagreb kod Dobanovaca, na 12 kilometara od Beograda, smešten je kompleks bazena „Queen“.

Akva centar „Seniorita“ smešten je na putu ka sportskom centru u Surčinu. *Etno kuća „Stajkov“* u Boljevcima je izložbeni prostor koji pokazuje kulturu življenja Srba i Slovačka sa početka prošlog veka predstavljena slovačkom i srpskom sobom, kuhinjom, sobom boljevačkih uspomena, starom štalom, šupom i avlijom sa oruđem za rad, furunom i đermom. *Vinarija „Sekulić“* godinama proizvodi vina na tradicionalan način na kakav se proizvode vina u Sremu, ali sa karakterističnim i vrlo prijatnim mirisom i bukeom. U srcu Srema, na obroncima Jakovačke šume smešten je autentičan kutak sremačkog ambijenta – *Salaš „Stremen“* (Stanić Jovanović, 2015).

Studija slučaja perspektiva za razvoj turizma malih formi na području gradske opštine Surčin

Metode korišćene u ovom radu obuhvataju terensko i kabinetsko istraživanje. Terenskim istraživanjem dobijeni su podaci iz primarnih izvora (zaposleni u opštini Surčin, Javnom preduzeću za sport i rekreaciju i Javnom preduzeću za turizam), relevantni za razumevanje istraživanih pojava. Istraživanje je obavljeno anketiranjem slučajnog uzorka ličnim kontaktom i elektronskom poštom. Anketno istraživanje obavljeno u martu 2015. godine, obuhvatilo je uzorak od 50 zaposlenih lica u opštini Surčin, Javnom preduzeću za sport i rekreaciju i Javnom preduzeću za turizam. Anketni list je sastavljen od 9 tvrdnji, koje su osmišljene da pokažu stav zaposlenih u opštini Surčin, Javnom preduzeću za sport i rekreaciju i Javnom preduzeću za turizam, kao predstavnicima javnog sektora na lokalnom nivou (lokalna samouprava), kada su u pitanju mogućnosti za razvoj turizma malih formi zasnovanog na: prirodnom okruženju, kulturnom nasleđu, događajima, avanturi, sportu i rekreaciji, autentičnoj ponudi i lokalnoj tradiciji, kao i delovima kratkog gradskog odmora i

programima krstarenja na području Surčina kao turističke destinacije. Istražene su sledeće tvrdnje: Surčin kao turistička destinacija poseduje mogućnost za razvoj turizma malih formi; turizam malih formi predstavlja

razvojnu perspektivu na području gradske opštine Surčin; marketing u ponudi turizma malih formi u Surčinu kao turističkoj destinaciji je na zadovoljavajućem nivou.

Tabela 1. Deskriptivna statistika

Surčin poseduje mogućnosti za razvoj turizma malih formi zasnovanog na:	N	Min.	Max.	Mean	Std. Dev.
Prirnodnom okruženju (lov, ribolov, ekoturizam, održivi, ruralni turizam, boravak u prirodi)	50	1	5	4,36	0,60
Kulturnom nasleđu (obilazak kulturno-istorijskih spomenika, religijski turizam, obrazovni, kulturne, vinske, gastronomske ture)	50	1	5	3,20	0,88
Događajima (kongresi, manifestacije, festivali, konferencije, izložbe, sajmovi, karnevali, nauka)	50	1	5	3,42	0,88
Avanturi, sportu i rekreaciji (paraglajding, jahanje, pešačenje, biciklizam, paintball, sportovi na vodi-skijanje, rafting, kajak, kanu)	50	1	5	4,74	0,69
Autentičnoj ponudi i lokalnoj tradiciji (specijalne, tematske ture)	50	1	5	3,86	0,88
Delovima kratkog gradskog odmora i programima krstarenja (City break, nautički turizam)	50	1	5	4,80	0,57
Surčin kao turistička destinacija poseduje mogućnost za razvoj turizma malih formi (oblici turizma koji su suprotni od masovnog)	50	1	5	4,70	0,61
Turizam malih formi (individualci, male grupe ljudi) predstavlja razvojnu perspektivu na području gradske opštine Surčin	50	1	5	4,50	0,58
Marketing u ponudi turizma malih formi u Surčinu kao turističkoj destinaciji je na zadovoljavajućem nivou	50	1	5	2,12	1,14

Izvor: Autor na osnovu obrade podataka

Među ispitanicima obuhvaćenim anketom istraživanja žene učestvuju sa 70%, a muškarci sa 30%; zaposleni u Javnom preduzeću za turizam zastupljeni su sa 20%, zaposleni u Javnom preduzeću za sport i rekreaciju takođe sa 20%, dok je najveći broj zaposlenih, čak 60% ispitanika zaposleno u Gradskoj opštini Surčin. Kada su u pitanju godine starosti, u anketnom istraživanju su učestvovali ispitanici između 24 i 53 godine. U istraživanju je korišćena Likertova skala, gde se od ispitanika očekivalo da izraze svoj stepen slaganja u intervalu od potpunog neslaganja do potpunog slaganja sa tvrdnjom (1-5). Obrada podataka izvršena je u

programskom paketu za statističku obradu i analizu podataka (SPSS 20.00). Prilikom analize rezultata primenjena je deskriptivna statistička analiza. Statističkom analizom obuhvaćene su aritmetička sredina kao najčešće korišćena mera centralne tendencije i standardna devijacija kao mera odstupanja. Što je veća vrednost aritmetičke sredine po pojedinim stavovima to je veće slaganje sa tim stavom.

Deskriptivnom statistikom (Tabela 1.) utvrđeno je da srednje vrednosti podataka variraju od najniže vrednosti 2,12 do najviše vrednosti 4,80. Najniža vrednost (ajtem marketing u ponudi turizma malih formi u

Surčinu kao turističkoj destinaciji), ukazuje da marketing nije na zadovoljavajućem nivou, dok najviša vrednost pokazuju da Surčin poseduje mogućnosti za razvoj turizma malih formi zasnovanog na delovima kratkog gradskog odmora i programima krstarenja (city break, nautički turizam). Rezultati istraživanja prikazani u ovom radu pokazuju da Surčin poseduje mogućnosti za razvoj turizma malih formi zasnovanog na: prirodnom okruženju (srednja vrednost podatka je 4,36), avanturi, sportu i rekreaciji (srednja vrednost podatka je 4,74), kao i da surčinska opština poseduje mogućnost za razvoj turizma malih formi (srednja vrednost podatka je 4,70) i da turizam malih formi predstavlja razvojnu perspektivu u Surčinu (srednja vrednost podatka je 4,50). Nešto niže dobijene srednje vrednosti podataka odnose se na mogućnosti za razvoj turizma malih formi u Surčinu zasnovanog na: autentičnoj ponudi i lokalnoj tradiciji (vrednost 3,86), događajima (vrednost 3,42) i kulturnom nasleđu (vrednost 3,20). Dobijeni rezultati istraživanja ukazuju da Surčin poseduje mogućnosti za razvoj turizma malih formi fokusiranog na: city break, nautički turizam, paraglajding, jahanje, pešačenje, biciklizam, paintball, sportovi na vodi – skijanje, rafting, kajak, kanu, lov, ribolov, ekoturizam, održivi, ruralni turizam, boravak u prirodi, specijalne, tematske ture, kongrese, manifestacije, festivale, konferencije, izložbe, sajmove, karnevale, nauku, obilazak kulturno-istorijskih spomenika, religijski turizam, obrazovni, kulturne, vinske, gastronomske ture.

Zaključak

Predviđanja Svetske turističke organizacije govore u prilog smanjenja masovnog nasuprot malih formi turizma. Tako se smatra da ubrzani rast i razvoj u budućnosti mogu ostvariti neki od selektivnih ili alternativnih oblika turizma, poput: kulturnog, krstarenja, „city-break“, „mice“, eko-turizma, kao i

drugih oblika. Postavlja se pitanje, da li će sa porastom i ubrzanim razvojem i ovi oblici turizma dobiti na svojoj masovnosti i izgubiti odlike turizma malih formi. Zajedničke karakteristike selektivnih oblika turizma kao relativno novih pojavnih vidova turizma malih formi jesu da je kod njih fokus na aktivnostima ili ambijentu koji je privlačan manjem broju turista; da su alternativci kao turisti iskusniji i zahtevniji po pitanju tražnje za nestandardnim i netipičnim turističkim proizvodom; kao i da je kod njih želja za novim lokalitetima, autentičnošću turističkog proizvoda i doživljaja, deo motivacije za posetu određenoj turističkoj destinaciji. Atraktivne selektivnih oblika turizma obuhvataju: aktivnosti (sportske, avanturističke, lovne, agro, kreativne), tradicionalni/savremeni proizvod (gastronomski, vinski, urbani, kulturni), poseban ambijent i atmosferu (urbani, ruralni, kulturni, turizam događaja), ljude, biljni i životinjski svet (ekoturizam, ruralni, volonterski), istorijske događaje/ličnosti/nestreće (mračni turizam).

Iako su svojevremeno predviđanja pojedinih autora išla u prilog smanjenju razvoja masovnog turizma nasuprot razvoju turizma malih formi, činjenica je da masovni turizam u svom pojavnom obliku i formi neće nestati i prestati da postoji. Ono što je moguće da se dogodi jeste da se određeni oblici alternativnog turizma, sa već izraženom značajnom perspektivom za razvoj, transformišu u smislu prelaska u masovni turizam. Osim toga, javlja se i mogućnost kombinacije masovnog sa turizmom malih formi, što se javlja kao posebno interesantan razvojni koncept za mnoge turističke destinacije širom sveta. Koji oblici i forme turizma će se u budućnosti razvijati, zavisice od različitih socio-psiholoških i ekonomskih faktora, kao i promena u svesti potrošača, pa time i turističke tražnje. Jedan deo turističke klijentele na svetskom turističkom tržištu nastaviće da učestvuje u turističkom prometu masovnog turizma, dok će alternativci svakako tražiti način da zadovolje sopstvene turističke potrebe.

Nekadašnja prigradska, a danas rubna opština prestonice, Surčin predstavlja jednu od gradskih opština koja se najbrže razvijala u proteklom periodu. Evaluacija saobraćajno-geografskog položaja opštine Surčin, kako sa aspekta sadašnjeg nivoa razvoja saobraćajne infrastrukture na teritoriji opštine, tako i sa aspekta planiranih projekata izgradnje saobraćajne infrastrukture, ukazuje da je reč o opštini sa veoma dobrim saobraćajnim položajem u Republici Srbiji. Postojeća struktura turističkih atrakcija u južnom delu opštine, smeštena na oko pola sata vožnje od centra grada, daje dobar osnov jačanju karaktera ruralnog skloništa na obodu Beograda. Poslednjih godina Gradska opština Surčin je uložila značajne napore u razvoju i turističkom uređenju područja, zahvaljujući čemu se najmlađa beogradska opština pozicionirala kao perspektivna turistička destinacija na izletničkom tržištu glavnog grada. Očuvana priroda u neposrednom okruženju Beograda, uz prisustvo antropogenih turističkih potencijala i karakteristični ruralni identitet područja, predstavljaju dobru osnovu za razvoj izletničkog, rekreativnog, sportskog, manifestacionog, kulturnog i drugih vidova turizma malih formi; dok reka Sava, koja protiče kroz južni deo opštine, predstavlja značajan resurs za razvoj nautičkog turizma. Prateći promene u razvoju turističkih destinacija na svetskom turističkom tržištu i imajući u vidu karakter i specifičnosti turističkih proizvoda koji dominiraju, Surčin se pozicionirao kao sportsko-rekreativna destinacija dnevnih aktivnosti u prirodi autentičnog karaktera ruralnog predgrađa, sa perspektivom za razvoj i popularizaciju turizma malih formi.

Literatura

- Grupa autora (2007): Prostorni plan Gradske opštine Surčin, Centar za planiranje urbanog razvoja, Surčin.
- Grupa autora (2011): Program razvoja turizma opštine Surčin, Horwath HTL, Beograd.
- Grupa autora (2012): Strategija održivog razvoja Gradske opštine Surčin 2012-2021, Beograd.
- Dickinson, J., Lumsdon, L., (2010): *Slow Travel and Tourism*, Earthscan, London.
- Hamović, V., Cvijanović D., Arsenijević Ž., (2009): Sustainable development in term of spa and rural tourism in Serbia, *The New Economy, Challenges, Opportunities and Choices*, Indo American Books, 2009, pp. 58-66.
- Jadrešić, V., (2010): Janusovo lice turizma: od masovnog do selektivnoodrživog turizma, Plejada, Zagreb.
- Rabotić, B., (2012): *Selektivni oblici turizma*, Visoka turistička škola strukovnih studija, Beograd.
- Robinson, M., Novelli, N., (2005): Niche tourism: an introduction, In: *Niche Tourism contemporary issues, trends and cases*, Elsevier, Oxford, pp 111.
- Smith, M., Macleod, N., Robertson, M., (2010): *Key Concepts in Tourist Studies*, SAGE, London, pp. 124.
- Stanić, S., (2013): Analize teritorijalnog razvoja turizma na području GO Surčin, Seminarski rad, Doktorske akademske studije trećeg stepena, Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu, Katedra za Turizmologiju.
- Stanić, S., (2013): Alternativni oblici turizma – suvremeni trend i razvojna šansa turističke ponude GO Surčin, *Hotellink*, num. 21-22, vol. 14, Beograd, str. 864-874.
- Stanić, S., Dražić, Z., (2013): The Relationship between Natural and Cultural Resources in the Function of the Tourism Offer Development in Surčin Municipality, *International Conference – Contemporary Trends in Tourism and Hospitality – CTTH 2013*, Novi Sad, pp. 587-598.
- Stanić, Jovanović, S., (2015): Small form tourism – Contemporary trend and durable development opportunity, *Case Study of Surčin Tourist Destination*, *Quaestus*, No.

- 6, Faculty of Management in Tourism and Commerce, Timisoara, pp. 214-230.
- Trauer, B., (2006): Conceptualizing special interest tourism: frameworks for analysis, *Tourism Management*, 27, 13–200.
- Štetić, S., Petrović, P., Stanić, S., (2012): Turistički potencijali opštine Surčin – šansa lokalne samouprave za razvoj turizma i prekograničnu saradnju, *Tematski zbornik radova, Sedmi naučni skup sa međunarodnim učešćem – Turizam: izazovi i mogućnosti, Trebinje*, str. 102-110.
- Štetić, S., Stanić, S., (2014): Capital Increase of Nautical Village „Pearl“ – Prospects for Foreign Investments and Opportunities for Tourism Promotion in Surčin Urban Municipality, *Thematic Proceedings from International Conference – Possibilities and Perspectives for Foreign Direct Investments in the Republic of Serbia*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, pp. 438-458.